

Українська євроатлантична перспектива в нових геополітичних умовах

Олександр Палій,
аспірант кафедри політології
Національного університету
„Києво-Могилянська академія”

Нові геополітичні умови – розширення НАТО, а також серйозний підрив впливу міжнародної системи безпеки (ООН) у результаті війни США проти Іраку – з новою силою порушують питання про пошуки Україною свого місця в новій системі політичних координат. Україна продовжує розвивати співробітництво з НАТО, проголосивши за мету повну інтеграцію до євроатлантичних структур безпеки. Однак ці кроки керівництва України відбуваються на тлі непростих внутрішньополітичних проблем України.

Вступ до НАТО – ефективною і перевіреною часом структури міжнародної безпеки, яка гарантувала державам Західної Європи вільний демократичний розвиток протягом усієї епохи “холодної війни”, – відповідає національним інтересам України, в основі яких є збереження незалежності, територіальної цілісності, зміцнення міжнародного престижу країни.

У статті досліджується сучасний стан та специфіка відносин України з Альянсом, динаміка та перспективи цих відносин.

Кроки до НАТО

Найґрунтовніший аналіз відносин України з НАТО здійснено у працях українських вчених С. Пирожкова, Т. Кузьо, О. Гончаренка, Б. Парахонського, В. Смолянюка та інших. Зі зростанням актуальності цієї тематики кількість і якість таких досліджень поступово зростає.

Слід відзначити, що погіршення міжнародного іміджу України внаслідок гучного “касетного скандалу” тривалий час майже не впливало на інтенсивність відносин Києва з Брюсселем. НАТО є структурою, яка відповідає насамперед за міжнародну безпеку, і такі проблеми, як дотримання принципів демократії та прав людини за певних умов можуть відсуватися нею на другий план. Приклад – Туреччина, давній член Альянсу, яку європейські організації, в тому числі ЄС, часто критикують за порушення прав людини. Саме з огляду на безпекові пріоритети

політики НАТО на початковому етапі “касетного скандалу” Україні вдалося уникнути обмеження співпраці з Північноатлантичним альянсом. І лише підозра у можливому продажі радарних систем “Кольчуга” Іракові змогло серйозно попсувати відносини України з ним.

Саме в такій атмосфері Україні довелося брати участь у такій важливій міжнародній події 2002 року, як празький саміт НАТО, на якому було ухвалено рішення про прийом до Альянсу семи країн Центрально-Східної Європи.

Головним досягненням української делегації на цьому форумі стало підписання Плану дій з НАТО. В документі визначено стратегічні цілі і пріоритети України для досягнення повної її інтеграції у євроатлантичні структури безпеки і створення стратегічних рамок для нинішнього й майбутнього співробітництва Україна – НАТО відповідно до підписаної раніше Хартії.

План дій ще на крок наближує Україну до здобуття повноправного членства в Альянсі і отримання завдяки цьому надійних зовнішніх гарантій безпеки. У Плані тричі згадується “повна інтеграція України до євроатлантичних структур безпеки” і один раз говориться про “заявлену перспективну мету – членство в НАТО” України. Ймовірно, якби не злощасний скандал з “Кольчугами”, то в Празі Україні запропонували б зробити ще радикальніші кроки, спрямовані на поглиблення інтеграції з НАТО.

У кожному з розділів Плану дій „Україна – НАТО” (окрім розділу „Механізми імплементації”) визначаються основні принципи, на яких має базуватися політика України у конкретній галузі, та цілі, що мають бути досягнуті з метою наближення держави до стандартів країн – членів Альянсу. За форматом, змістом, процедурами підготовки і оцінки виконання ці документи близькі до загального Плану дій щодо членства в НАТО.

Військові пункти Плану межують з політичними. Інтерес євроатлантичних структур, традиційно зацікавлених, насамперед, у проблемах безпеки, до питань демократичного розвитку України пояснюється цілою низкою обставин.

По-перше, євроатлантичну інтеграцію, проголошену одним з основних орієнтирів зовнішньої політики України, не можна розглядати лише як розширення політичних та інших зв’язків з країнами Європи і Північної Америки або лише як розширення основної організації, що гарантує євроатлантичну єдність – НАТО. Євроатлантична інтеграція – це, передусім, єднання країн на засадах підтримки ними принципів демократії, свобод і прав людини. Саме питання ідеологічного характеру виходять на перший план, коли заходить мова про євроатлантичну інтеграцію. Відтак, до певної міри зменшується вага чинника геополітичної доцільності при розширенні НАТО, який раніше був безумовно

пріоритетним. Це відбувається тому, що на початку XXI століття знизилася загроза глобального протистояння наддержав, отже зменшується важливість стратегічних військових пріоритетів, які Альянс розраховував отримати внаслідок приєднання до нього тих чи інших країн.

Євроатлантична спільнота є, передусім, об'єднанням держав, у яких принцип захисту демократичних цінностей і прав людини – одна з головних сутнісних ознак ідеології і політичної практики. Авторитарний чи тоталітарний характер політичного режиму країни-претендента на вступ до НАТО викликає занепокоєння у НАТО ще й через те, що Альянс у результаті свого розширення розраховує отримати надійного союзника. Країна ж з авторитарним чи тоталітарним політичним режимом не розглядається Альянсом як союзник так само надійний, як і демократичні країни.

Саме тому участь України в операції проти Іраку може розглядатися, насамперед, як спроба налагодити відносини із США. Однак це не означатиме, що у перспективі Захід знижуватиме увагу до проблем демократії в Україні.

У щорічному додатку на 2003 рік (Цільовому плані) зафіксовано конкретні заходи, які необхідно здійснити для реалізації Плану дій. Їх виконання повинно продемонструвати готовність України вийти на якісно новий рівень відносин з НАТО. Більшість внутрішніх заходів, внесених до ЦП, вже увійшли до існуючих державних програм і нормативно-правових актів України.

Країни, які отримали запрошення до Альянсу, перед цим виконували Membership Action Plan (МАР). Між українським Планом дій та МАР спільним є друге та третє слова у назві. МАР означає глибшу інтеграцію, ніж та, яка існує на даний момент між Україною і НАТО. Інший документ, Інтенсивний діалог, який передував МАР, виконували менш готові до натовських стандартів Македонія і Хорватія. Остання, вже після реалізації Інтенсивного діалогу, на зустрічі у Рейк'явіку 2002 року отримала запрошення до МАР. Проте до хвилі розширення, проголошеної цього року, вона не потрапила.

План дій з Україною та Інтенсивний діалог є аналогічними документами. Записані у Плані дій заходи не передбачаються для звичайних членів програми Партнерство заради миру. Тож теоретично наступним кроком для України після опрацювання Плану дій має стати МАР.

Значення НАТО для національної безпеки України

Національна безпека великої країни (із значною територією та вразливим геополітичним розташуванням) може бути забезпечена або за допомогою могутнього (бажано – ядерного) потенціалу стримування, або ж за рахунок участі у впливових, потужних воєнних блоках чи альянсах.

Відмова України від засобів ядерного стримування та її приєднання до ДНЯЗ практично унеможливили формування самодостатньої системи безпеки України. Без'ядерна Україна не може розраховувати на успіх у протистоянні з ядерною державою, якщо воно відбуватиметься без військово-політичної допомоги Україні з боку іншої ядерної держави чи союзу держав.

Крім того, нинішня економічна ситуація істотно знижує можливість розвинути у найближчій перспективі потенціал стримування, достатній для захисту національних інтересів України власними силами.

У результаті ядерного роззброєння Україна позбулася третього за величиною у світі ядерного потенціалу. Після розвалу СРСР на території України залишалося 222 одиниці стратегічних носіїв – 176 міжконтинентальних балістичних ракет (МБР) і 46 важких бомбардувальників (ВБ), а також відповідне ядерне оснащення (близько 2000 ядерних боєголовок для МБР, крилатих ракет (КР) і ядерних бомб для бомбардувальників). Крім цього, в Україні було розміщена значна кількість тактичних ядерних боєзарядів. Свого часу з 19 ракетних комплексів, що перебували на озброєнні СРСР, 13 було розроблено в КБ “Південне” і виготовлено Південним машинобудівним заводом. У певні періоди частка ракет наземного базування, виготовлених цим об'єднанням, перевищувала 60 % від ядерного потенціалу СРСР.

Насамперед політичні та деякі технологічні чинники призвели до того, що ядерну зброю на території України було ліквідовано – як тактичну (1992 року), так і стратегічну (до 1996 року). Боєголовки вивезли до Росії на знищення, а ракети і пускові шахти та установки ліквідували власними силами.

Достатнього неядерного еквіваленту Україна нині не має. Та й чи може він існувати взагалі – теж непросте питання. Отже, з ліквідацією ядерної зброї Україна втратила можливість відповідно реагувати на загрози ядерного характеру, що можуть виникнути в регіоні. Для надійного гарантування безпеки єдиним виходом для неї є вдаватися до союзницьких відносин із стороною, яка має адекватний потенційним загрозам розмір ядерних сил. Причому ця сторона мусить бути демократичною і водночас не мати значного набору інтересів, антагоністичних українським національним інтересам. Такими сторонами на сьогодні є НАТО і США.

Враховуючи те, що країни НАТО зацікавлені в існуванні незалежної України, слід погодитися з твердженням, що Альянс зацікавлений у підтриманні обороноспроможності України.

Конкурентна боротьба за вплив на Україну Росії і США, за умов збереження невизначеності зовнішньополітичних орієнтирів України, її пасивності у вирішенні питань безпеки та за браком внутрішньополітичної стабільності, може привести до того, що вона перетвориться на буферну зону між геополітичними силовими центрами. Належність до буферної

зони не відповідає національним інтересам України, оскільки загрожує її безпеці. Зокрема, з огляду й на те, що за таких умов деякі держави можуть спробувати розв'язувати свої суперечки за рахунок українських інтересів або й на українській території.

Саме тому поліпшення взаємодії України і НАТО можна розглядати як спосіб уникнути перелічених вище небезпек шляхом розвитку співпраці з Альянсом аж до приєднання до нього. Переваги, що їх мають члени НАТО від участі в Альянсі (зовнішня безпека, гарантії від зовнішнього втручання, гарантії стабільності тощо), дозволяють їм зберігати суверенність у питаннях визначення свого внутрішньополітичного курсу. Це вигідно відрізняє НАТО від таких оборонних об'єднань минулого, як Організація Варшавського Договору.

Основні проблеми військової співпраці з НАТО стосуються наступного. По-перше, не варто переоцінювати ізольоване значення військової співпраці. Надійне гарантування безпеки України за рахунок співпраці з Північноатлантичним альянсом можливе лише за умови відповідного вибору політичної еліти і значної частини суспільства. Таким чином, можливості військових розвивати контакти з НАТО об'єктивно обмежені.

Крім того, успішна інтеграція нашої держави до євроатлантичних структур безпеки ускладнюється нинішнім станом Збройних Сил України. Упродовж усіх років незалежності реформування ЗСУ зводиться фактично до їх скорочення. Та це й не дивно. Адже протягом 1995 – 1999 років українське військо фінансувалося на 1,4 % ВВП. І то на практиці ЗС одержували удвічі менше запланованого. Не поліпшилося фінансування й з початком поживлення національної економіки в 2001 – 2002 роках.

Дехто з іноземних експертів відзначає, що українське військо недостатньо укомплектоване, оснащене й організоване для виконання завдань наявними в держави засобами. Вони твердять, що військова реформа не спрямована на повномасштабну трансформацію. Українські партнери на Заході дедалі більше стурбовані половинчастістю наших реформ. Утім, частина західних експертів вважає цю проблему не чисто військовою, а політичною. Хоча Україна володіє значним і досить якісним з воєнної точки зору демографічним потенціалом, чималими запасами звичайних озброєнь, матеріальною базою для їх виробництва, цей ресурс вона не використовує оптимально.

Отже, членство в НАТО дасть Україні такі переваги:

- об'єднання з Великою Європою, достатні гарантії безпеки, що сприятимуть подальшій демократизації і розвитку України в колі розвинутих європейських держав;
- зняття загрози стати буферною державою між Росією і НАТО, гарантії суверенітету незалежно від того, як розвиватиметься Російська Федерація;
- гарантії проти територіальних домагань, підтвердження

недоторканності кордонів;

- збільшення інвестиційної привабливості України, кращі перспективи швидшого приєднання до ЄС. Факт належності України до НАТО зменшить у європейських організацій та урядів песимізм щодо перспектив і серйозності висловлюваних керівництвом України євроінтеграційних намірів;

- благодотворний демократизуючий вплив на внутрішньополітичне життя, зменшення впливу внутрішніх і зовнішніх антидержавницьких сил на процеси в країні;

- ближчі й продуктивніші відносини із західними сусідами, участь у процесах регіональної і континентальної інтеграції;

- поширення “ядерної парасольки” НАТО на територію України;

- відродження оборонної індустрії України, прискорене реформування Збройних Сил;

- пришвидшення ринкових реформ;

- доступ до технологій НАТО.

Геополітичні наслідки розширення НАТО на Схід

Головним міжнародним результатом саміту НАТО в Празі стало запрошення семи держав Східної Європи приєднатися до Альянсу. Отже, у найближчому майбутньому членами НАТО мають стати Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, Словенія, Румунія і Болгарія. Поза НАТО поки залишаться Хорватія, Македонія та Албанія, які також проголосили намір приєднатися до Альянсу.

Нові країни – члени НАТО формально приєднуються до Альянсу тільки в травні 2004 року – після того, як угоду про розширення блоку схвалить парламенти всіх його членів. Запрошення до НАТО Болгарії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини, Словенії й Естонії “не тільки збільшить наші військові можливості, але й оновить дух нашого великого демократичного альянсу”, заявив президент США Джордж Буш. “Кожний, хто стане вашим ворогом, буде і нашим ворогом. Більше ніколи ви не будете самотніми перед обличчям небезпеки”, – запевнив американський лідер, звертаючись до представників країн, що приєднуються до НАТО. Напередодні саміту в Празі Джордж Буш запевнив, що його країна всебічно підтримує розширення НАТО “зараз і в майбутньому”. І це формулювання є важливим для України.

Таким чином, уперше в новітній історії Європи мирним шляхом кардинально змінюється політична карта континенту. Зовнішні параметри геополітичних змін визначатимуться приєднанням країн Центрально-Східної Європи до НАТО і ЄС, що виступають ядром єврооб’єднувачих процесів. У нових історичних умовах розширення Північноатлантичного альянсу і Європейського Союзу слід розглядати, з одного боку, як розширення простору стабільності, безпеки і добробуту, а з другого – як

реальний шлях природного повернення країн ЦСЄ до європейської спільноти. Україна офіційно привітала своїх західних сусідів з успіхом, і, як свідчать заяви українського керівництва, прагне долучитися до них.

На сьогодні можна стверджувати, що ідеологічно-пропагандистський вплив євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи може стати не менш важливим, аніж суто матеріальні дивіденди, які отримає демократична спільнота від включення нових членів до НАТО.

Насамперед слід зазначити, що така інтеграція закряє для Росії можливість у майбутньому повернути під свою егіду території ЦСЄ, що контролювалися нею тривалий час. При цьому буде піддано серйозному сумніву російську політичну міфологему про можливість “прорубування” вікон в Європу, тобто завоювання міжнародних позицій виключно за допомогою сили.

Наближення політичної Європи (НАТО, ЄС) до кордонів Росії за певних умов може мати ще й інший наслідок – зростання в самій Росії популярності західних цінностей і західного способу життя. Варто наголосити, що сукупний демографічний, економічний та військовий потенціал десяти країн Східної Європи, які оголосили про намір приєднатися до НАТО, досить значний. Загальна чисельність їх населення перевищує 50 мільйонів чоловік (з Україною – удвічі більше). Геополітичний вибір цих країн спроможний серйозно вплинути на моделювання геополітичного майбутнього регіону. Важлива цінність цих країн для євроатлантичних структур безпеки (насамперед для Організації Північноатлантичного Договору) – це їхнє розташування, яке дозволяє контролювати східну частину континенту, ключові порти та інші комунікації регіону. Також надзвичайно важливо, що поширення гарантій НАТО на ці країни розширить зону стабільності в Східній Європі і, навпаки, зменшить зону “вакууму безпеки”, яка вкрай небезпечна потенціальними зіткненнями і катаклізмами.

Крім того, поширення НАТО на країни Східної Європи і наближення Північноатлантичного альянсу до кордонів Росії та її життєво важливих центрів робить для РФ проблематичним і ризикованим тиск на інших напрямках, робить ще більш контрпродуктивною ідею протистояння із Заходом. Останні дії політичного керівництва Росії, рух на нормалізацію відносин з НАТО (зокрема через створення “двадцятки” Росія – НАТО, яка, окрім іншого, є моральною компенсацією росіянам за розширення НАТО) свідчать, що політичне керівництво РФ розуміє непродуктивність ідеї протистояння з НАТО. Керівник МЗС Росії І. Іванов одразу після Празького саміту заявив, що “якби НАТО не змінився і притримувався б старої стратегії, то Росія висловлювала б серйозне занепокоєння з приводу наближення НАТО до її кордонів... У нас один спільний ворог – міжнародний тероризм, і ми повинні боротися з ним спільними зусиллями. Ми повинні зосереджуватися не на міфічних або гіпотетичних загрозах, а

на вирішенні реальних проблем, якими зараз переймається Рада „НАТО – Росія”... Відтоді, як Раду було створено, вона довела свою ефективність... Це не просто черговий механізм, а конструктивно працюючий орган. Ми не ведемо порожніх дискусій, а виробляємо найефективніші шляхи вирішення проблем”.

І. Іванов заявив також, що навіть прийняття до НАТО країн Балтії має позитивні сторони, оскільки “це змусить їх приєднатися до домовленостей про звичайні збройні сили в Європі”. Ці коментарі російського міністра контрастують із чітко негативним ставленням до будь-якого розширення НАТО, яке Москва демонструвала ще недавно.

Розширення НАТО не має загрожувати власне Росії, оскільки Альянс утворений демократичними державами. НАТО апріорі є блоком з низьким потенційним рівнем агресивності, оскільки прагнення до агресії і демократичний лад рідко „уживаються” в одних політичних режимах та організаціях.

Водночас розширення НАТО спроможне послабити геополітичний тиск з боку Росії і на країни колишнього СРСР. Очевидно, що в дальшій перспективі приєднання країн Східної Європи до євроатлантичних структур сприятиме поступовій демократизації Росії. Тож розширення НАТО на Схід може означати ініціювання процесу раціонального самообмеження цієї країною своїх геополітичних інтересів.

Варто зазначити, що перспектива майбутнього членства уже чинить конструктивний вплив на поведінку сусідів України, що в майбутньому стануть членами НАТО. Усвідомлення того, що ані Європейський Союз, ані НАТО не бажають обтяжувати себе додатковими конфліктами, які стосуються або прав меншин, або взаємних територіальних претензій, вже дало спонуку для досягнення компромісів, що відповідатимуть стандартам, ustalеним Радою Європи.

Варто наголосити й на тому, що час довів надуманість одного з головних публічних аргументів опонентів розширення НАТО — фінансового. Згідно з деякими дослідженнями, пряма вартість розширення НАТО для трьох східноєвропейських країн — Польщі, Чехії та Угорщини упродовж наступних десяти років становитиме лише 1,3 мільярда доларів США. До модернізації збройних сил ці б країни мусили вдаватися в будь-якому випадку. Однак ніяка модернізація і ніякі витрати не дали б їм тих гарантій безпеки, які вони мають завдяки членству в НАТО. Цим державам вдалося гранично мінімізувати витрати на приєднання до НАТО.

Нові члени НАТО навіть заявляють, що сума їхніх загальних витрат при розширенні Альянсу менша, аніж вартість невідвортної модернізації збройних сил, якби вони не вступили до організації. Тож держави ЦСЄ успішно інтегруються до НАТО без видимої шкоди для своєї економіки. Варто зауважити, що Україна може через перспективу інтеграції до НАТО оптимізувати поточні оборонні витрати.

Свого часу оглядачі відзначали особливу роль перспективи подання Україною заявки на вступ до НАТО у визнанні Росією 1997 року непорушності українських кордонів міждержавним Договором, укладеним за півтора місяця до Мадридського саміту Альянсу.

Крім того, розширення НАТО створює в регіоні ЦСЄ сприятливий клімат геополітичного плюралізму, в якому інтереси України як суб'єкта міжнародної політики можуть бути задоволені значно ефективніше, аніж у випадку моноцентричного домінування Росії.

Особливо важливим для України є включення до НАТО західних сусідів, оскільки внаслідок цього вона отримує значної протяжності кордон з НАТО. Він справлятиме значний стримуючий вплив на потенційного агресора чи державу-недоброзичливця нашої країни. Очевидно, що існування кордону України з державами НАТО вже позбавило і, можливо, ще позбавить Україну чималих загроз, руйнівний потенціал яких вкрай небезпечний для самого існування держави.

Таким чином, розширення НАТО має стратегічне позитивне значення для України, особливо завдяки тому, що політика Альянсу продовжує базуватися на стратегії "відкритих дверей".

Підсумки

Керівництво української держави, попри заяви про намір здобути членство в НАТО, не використовує в достатній мірі сприятливість міжнародної ситуації для побудови оборонної системи, яка б відповідала потребам держави і вимогам сучасності.

Декларації мають бути підтвержені реальними кроками політичного керівництва, яке повинне привести свої інтереси у відповідність з однією із найважливіших складових загальнонаціональних інтересів – досягненням зовнішньої безпеки України в результаті інтеграції до НАТО.

Привабливість НАТО для демократичних держав доводять саміти НАТО в Мадриді і Празі, на яких було запрошено до членства в Альянсі десять країн Східної Європи із населенням, що перевищує 100 мільйонів чоловік.

Для розвитку плідної співпраці України з НАТО необхідна чітка політика викорінення антинаатовських та антизахідних штампів масової свідомості.

Чим швидше Україна просуватиметься шляхом внутрішніх політичних і економічних реформ, тим імовірнішою може бути допомога Заходу, зокрема й у сфері безпеки. У випадку успіху внутрішніх реформ Україні буде легше інтегруватися до європейських структур. І, навпаки, гальмування процесу реформ досі лишається суттєвою перешкодою на шляху до успішної інтеграції української держави до цивілізованого світу.

Співпраця з НАТО покликана зміцнити незалежність України. Оптимальним на сьогодні рішенням для України, регіону і всього вільного

**Українська євроатлантична перспектива
в нових геополітичних умовах**

Олександр Палій

світу є поширення гарантій НАТО на Україну та інші держави Східної Європи.

Такий розвиток гарантує:

- розширення зони стабільності у Європі;
- зменшення зони “вакууму безпеки”;
- зниження тиску з боку Росії на країни СНД;
- у довгостроковій перспективі ймовірно сприяло б демократизації Росії, а отже й оздоровленню міжнародного клімату у всій Східній Європі;
- прискорення економічного зростання країн ЦСЄ, оскільки політична передбачуваність сприятиме інвестиціям у ці країни, прискорить їх вступ до ЄС;
- розширення меж “політичної Європи”;
- поширення і утвердження демократичних цінностей.

Особливо варто наголосити, що назріла потреба розробити механізм прискореної процедури вступу України до НАТО.

Задля реалізації оптимального варіанту співпраці України з євроатлантичною спільнотою, і, зокрема, з НАТО, необхідно:

- у максимально короткий термін модернізувати Збройні Сили. Добитися високого професіоналізму, поліпшення бойової підготовки і озброєння професійної частини армії, водночас зберігаючи і нарощуючи мобілізаційні можливості, що існують за умов загального військового обов’язку. Це можливо у разі використання досвіду військ територіальної оборони Великої Британії, країн Балтії тощо. Зробити національну оборону пріоритетним напрямком державної політики;
- підвищити престиж армії і силових структур в суспільстві;
- провести кадрові зміни і ротацію на всіх щаблях силових структур і державного апарату з метою підвищення їхнього патріотизму і професійного рівня;
- проводити економічну і енергетичну політику в союзі із Західними державами, добитися зростання інвестицій західних країн і більшої присутності західних компаній на українському ринку;
- провести інформаційними засобами держави інтенсивну роз’яснювальну роботу серед населення з метою пропаганди євроатлантичного вибору. Забезпечити доступ в український інформаційний простір європейських та американських ЗМІ, що виступають за підтримку євроатлантичного вибору України. Добитися витіснення з українського інформаційного простору ЗМІ тих держав, що виступають проти євроатлантичної інтеграції України;
- налагодити максимально тісні взаємовигідні взаємини в усіх сферах з окремими країнами – членами НАТО (зокрема, із сусідами);
- брати участь у максимальній кількості інтеграційних організацій, що існують на Захід від України;
- ефективним управлінням держави, у тому числі й у сфері економіки,

та конкретними політичними заходами зменшити вплив і можливості антипатріотичних сил;

- провести переговори з НАТО щодо можливості застосування до України прискореної процедури вступу до НАТО;
- нарощувати військове співробітництво України із США і НАТО;
- забезпечити виведення з території України Чорноморського Флоту Росії, що перебуває на території України.

Варто наголосити, що ці кроки (а їх доведеться деталізувати в процесі практичного втілення) можуть бути здійснені лише за умови патріотизму вищого українського керівництва, чіткого розуміння в середовищі політичної еліти важливості співпраці з НАТО для досягнення зовнішньополітичної безпеки країни.

Особливо варто наголосити на операції США проти Іраку і висновках, які мають бути зроблені структурами, що відповідають за національну безпеку України, у світлі глобальних геополітичних змін. Хід воєнної кампанії союзників наочно продемонстрував: теза “воюють не числом, а вмінням” найбільше стосується нашого часу. В даному випадку під умінням слід розуміти й технічну перевагу. Часи великих масових армій відходять у минуле. Якби іракці замість 390-тисячної “формальної” армії мали хоча б стотисячне військо, морально і фізично готове до боротьби проти потужнішого противника, то, ймовірно, створили б набагато більше проблем Сполученим Штатам, аніж це трапилося в реальності.

Слід також наголосити, що більшість військових операцій у сучасному світі проводиться досить швидко, значно швидше, аніж це було в минулому. 1999 року президент Югославії Слободан Мілошевич капітулював на 72 день бомбардувань. 2001 року Кабул впав через 34 дні війни. 2003 року Багдад підняв білі прапори вже на 21 день військових дій. Пригадаймо: штурм Берліна 1945 року (в якому тоді жило два мільйони осіб) тривав півтора місяця, на четвертий рік Вітчизняної і шостий рік Другої світової війни. Тож протягом воєнної кампанії проти Іраку було продемонстровано унікальну важливість мобільності усїєї воюючої армії та її окремих підрозділів. США завдяки мобільності своїх сил мали змогу вибирати місце і час своїх ударів.

У цьому зв'язку керівник Центру проблем стратегічних ядерних сил Академії військових наук Росії генерал-майор В. Дворкін заявив: “Перший висновок, який варто зробити з другої війни в Перській затоці, полягає в тому, що у російських збройних сил допотопна структура”. Коли це заявляє генерал армії, на потреби якої йде 17 % бюджету Росії, то чи варто говорити, що проблема “допотопності” значно в більшій мірі стосується українських Збройних Сил, які обіцяно фінансувати на рівні 3 % ВВП України, і які, попри це, фінансуються заледве на рівні 1,5 %.

Однак найважливіші висновки з війни в Іраку лежать у площині міжнародної політики. Найголовніше, що продемонструвала ця війна, –

руйнування існуючої системи міжнародних відносин, базованої на необхідності згоди п'яти великих держав – членів Ради Безпеки ООН – для вирішення питань війни. США й раніше демонстрували, що не бажають миритися з цим станом. Однак після 11 вересня 2001 року їхня впевненість у необхідності перегляду такого стану речей ще більше зміцніла. Якщо під час операції в Косові Захід діяв солідарно на території “свого” континенту, то в питанні Іраку спостерігаємо солідарність і готовність до дій уже тільки групи країн англо-саксонського спадку (США, Великої Британії, Австралії). І цього виявилось цілком досить для розв'язання проблеми.

Позиція США зрозуміла. Як заявив президент Джордж Буш, “Америка буде ліквідовувати загрози своїй безпеці силами власних збройних сил і військово-морського флоту, а не силами пожежників і рятувальників на вулицях своїх міст”.

Однак нові засади світопорядку, які базуватимуться, насамперед, на боротьбі з поширенням зброї масового враження та тероризмом, вимагають від країн із середнім рівнем потенціалу, які не належать до світового “ядерного клубу”, в тому числі й від України, енергійних дій, спрямованих на захист своєї безпеки і безпеки у їхніх регіонах. На цьому тлі унікального значення для України набуває така структура регіональної безпеки, як НАТО. Замість гіпотетичної нової структури світової безпеки (яка, до речі, може бути так само неефективною, як і ООН) Україна “під боком” вже має суперективну структуру регіональної безпеки – Північноатлантичний альянс, який гарантував надійний захист членам організації більше п'яти десятиліть. При цьому країни – члени НАТО зберегли демократичний лад, засади ефективної економіки, а також свою незалежність.

Останню тезу ілюструють серйозні суперечності, які виникли між США і Британією, з одного боку, і членами НАТО Францією, Німеччиною і Бельгією – з іншого. НАТО є оборонним Альянсом, тож Німеччина, Франція і Бельгія, відповідно до норм НАТО, реалізували своє право на окрему позицію щодо наступальної операції США і Британії в Іраку. Звичайно, якби якийсь із членів НАТО зазнав нападу, всі без винятку члени Альянсу мусли б стати на його захист.

Наступний рік буде роком історичного шансу – чи зможе Україна підготувати інтеграцію до НАТО через виконання Плану дій, підписаного на Празькому саміті? Серед вимог цього Плану – і питання загальнополітичного характеру. Якщо в 2004 році Україна подасть заявку на членство в НАТО, а вступить до Альянсу хоча б між 2006 та 2008 роками, то це означатиме, що вона позбудеться на видиму історичну перспективу вкрай вразливої ролі держави на перехресті інтересів потужних центрів впливу.

Література:

1. **Гречанинов В.** Під без'ядерною парасолькою: Україна та її ядерні можливості – ілюзії і реальність // Демократична Україна.—1999.— 9 грудня.— С. 4.
2. Збірник матеріалів конференції “Україна – НАТО: стратегічне партнерство”, №5 (с. 96 – 101), Луцьк, березень 2001.
3. План дій Україна – НАТО www.mfa.gov.ua
4. **Симмет Г.** Україно-американське військове співробітництво та “стратегічне партнерство”// Національна безпека і оборона.—2000.— №12.— С. 79.
5. **Смолянюк В.** Військова реформа в Україні: Необхідність? Вимушеність? Приреченість?// Людина і світ.—2000. №5, -С.76
6. **Albright David E. and Appatov Semyen J.** (Eds.), *Ukraine and European Security* (London and New York: Macmillan and St.Martin's Press, 1999).
7. **Aslund Anders**, ‘Eurasia Letter: Ukraine's Turnaround’, *Foreign Policy*, no.100 (Fall 1995), pp.125 – 143.
8. Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine Madrid, 9 July 1997 <http://www.nato.int/docu/basicxt/ukrchrt.htm>
9. **Dobriansky Paula J.**, ‘Ukraine: A Question of Survival’, *The National Interest*, no.36 (Summer 1994), pp.65-72.
10. **Kuzio T.**, ‘Ukraine – Past, Present and Future’, *The World in Conflict - Jane's Intelligence Review Yearbook*, 1994/95, pp.49 – 53.
11. **Kuzio, T.**, ‘Europe or Eurasia? National Identity, Transformation and Ukrainian Foreign Policy’ in Rick Fawn (ed.), *National Identity and Foreign Policy* (Cambridge: Cambridge University Press, forthcoming).
12. **Kuzio T.**, ‘Stability, Threats and Ukrainian Insecurity’, *European Security Analyst*, no.27 (October 1993).
13. **Kuzio T.**, ‘The organization of Ukraine's forces’, *Jane's Intelligence Review*, vol.8, no. 6 (June 1996).
14. **Kuzio, T.**, ‘Ukraine and NATO: The Evolving Strategic Partnership’, *Journal of Strategic Studies*, vol.21, no.2 (June 1998), pp.1-30.
15. **Kuzyo T.**, *Ukraine-NATO Relationship*. www.yalberta.ca/~cius/stasiuk/articles/an-ukr-nato.htm
16. Membership Action Plan (MAP) <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-066e.htm>
17. NATO Enlargement to the West and Ukraine. Research of CPCFPU(Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine). <http://www.foreignpolicy.org.ua/e/op/1999-01ope01ua-we-nato-enlargement.phtml>
18. The Alliance's Strategic Concept Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in

**Українська євроатлантична перспектива
в нових геополітичних умовах**

Олександр Палій

Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999 <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>

19. The Washington Declaration Signed and issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Washington D.C. on 23rd and 24th April 1999 <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-063e.htm>

20. **Udoenko Hennadiy**, 'European stability and NATO enlargement: Ukraine's perspective', NATO Review, no.6 (November 1995), pp.15-18

21. Ukraine and border of wider Europe. Research of CPCFPU (Center for Peace, Conversion and Foreign Policy of Ukraine). <http://www.foreignpolicy.org.ua/e/op/1999-04ope16ciswe-corridors.phtml>